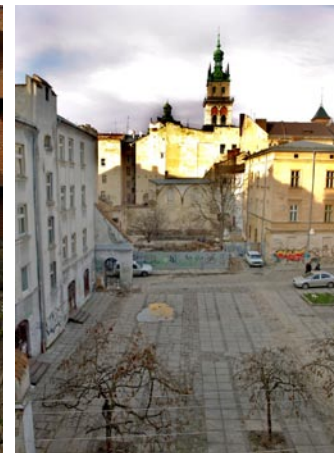

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

ПІДКОНКУРС "ПЛОЩА СИНАГОГ"

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

**Львівська
міська рада**

ОРГАНІЗАТОРИ

Виконавчий комітет Львівської міської ради

Площа Ринок 1, м. Львів, Україна, 79006

Міський голова: Андрій Садовий

www.city-adm.lviv.ua

Управління культури і туризму

департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради

Площа Ринок 1, м. Львів, Україна, 79006

Начальник управління: Андрій Вороновський

www.cultureandtourism.lviv.ua/ua/

"Муніципальний розвиток та оновлення старої частини міста Львова"

Українсько-німецький проект Львівської міської ради та

Німецького товариства технічної співпраці ГмбХ (ГТЦ)

Вул. Акад. Богомольця, 6, офіс 6, м. Львів, Україна, 79005

Керівник проекту: Іріс Гляйхманн

www.gtz.de

Центр міської історії Центрально-Східної Європи

Вул. Акад. Богомольця, 6, м. Львів, Україна, 79005

Директор: Софія Дяк

www.lvivcenter.org

Управління охорони історичного середовища Львівської міської ради

Вулиця Валова, 20, м. Львів, Україна, 79008

Начальник управління: Лілія Онищенко-Швець

Департамент містобудування Львівської міської ради

Площа Ринок 1, м. Львів, Україна, 79006

Директор департаменту: Андрій Павлів

Львівська обласна організація

Національної спілки архітекторів України

Вулиця Підвальна, 4, м. Львів, Україна, 79008

Голова – Олександр Ярема

www.nsau.org/orgs/lviv/

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Софія Дяк (відповідальний секретар конкурсу)

Центр міської історії Центрально-Східної Європи

Вул. Акад. Богомольця, 6, м. Львів, Україна, 79005

Тел. +38 032 2751734

Факс. +38 032 2751309

Електронна адреса:

competition@city-adm.lviv.ua

Офіційна веб-сторінка:

<http://www.city-adm.lviv.ua/archilviv>

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

ЗМІСТ

А / ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

- 4 Вступ: Про місто
- 5 Ідея конкурсу / Території
- 6 Терміни
- 7 Структура конкурсу / Оплата / Премія / Анонімність
- 8 Подання конкурсних проектів
- 9 Критерії оцінювання проектів / Журі

В / ПІДКОНКУРС "ПЛОЩА СИНАГОГ"

- 10 Територія
- 10 Завдання
- 11 Вимоги

С / ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

- 14 Історія території
  - 17 Історія міста
  - 19 Єрейська історія та спадщина Львова
-
- 21 Консультанти / Джерела

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

А / ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

ВСТУП: ПРО МІСТО

Львів, Lviv, Lwów, לובלין, Lemberg, Львов – це імена одного міста, де переплелися культури, мови та релігії Сходу і Заходу, де українська, польська, єврейська, німецька та інші громади вибудовували свої способи існування впродовж століть. Міський простір Львова найкраще ілюструє як різні громади докладалися до зростання і розвитку міста. У першій половині ХХ століття Львову довелося пережити дві війни, етнічні конфлікти, кілька кардинальних змін політичних режимів – і, нарешті, встановлення безпрецедентного соціалістично-комуністичного правління. Ці роки радикально змінили культурну розмаїтість міста. Єврейське населення було майже повністю винищене під час Голокосту у період німецько-нацистської окупації. Натомість після Другої світової війни більшість польських мешканців радянський уряд змусив покинути місто, значна частина українців була заслана на Сибір чи розстріляна НКВД. Фізична і культурна спадщина єврейської громади, значною мірою зруйнована під час Голокосту, у повоєнному Львові доволі довго нехтувалася.

Після війни міський простір Львова став плацдармом для офіційних стратегій, які своєю метою проголошували інтеграцію міста у систему нових символів, які б виражали національну й політичну належність до Радянської України. Коли комуністична система зазнала колапсу, зникли принаймні формальні, зовнішні обмеження, які окреслювали форму пам'яті і саму пам'ять про місто довоєнне і місто повоєнне. Це відкрило можливості для переоцінки і публічного увіковічення тих подій, які у радянський період перебували під табу або піддавалися суворій цензурі і спотворювалися. Зараз Львів є найбільшим містом Західної України поблизу східного кордону Європейського Союзу, а також містом з особливо складною історією та розмаїтою культурною спадщиною, яке зіткнулося з викликом осмислення свого минулого. Ця ініціатива є частиною цього процесу.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

ІДЕЯ КОНКУРСУ / ТЕРИТОРІЇ

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові охоплює три вільні ділянки міста, які пов'язані з життям єврейської спільноти до Другої світової війни та з її винищенням під час нацистської окупації Львова. Для кожної ділянки характерні власні особливості конкурсної програми. Учасникам конкурсу пропонується три окремі завдання для цих трьох ділянок. Їх можна розглядати або окремо, або комплексно, з концептуальним пов'язанням двох чи трьох цих ділянок в одне ціле.

Головною метою конкурсу є звернення уваги на багатоетнічне минуле Львова та збереження його багатокультурної спадщини. Конкурс має два основних взаємопов'язаних завдання. Перше з них – забезпечити пошук найкращих рішень з облаштування територій, охоплених конкурсом, з метою покращання умов життя для мешканців та гостей м. Львова. Інше завдання полягає у тому, щоб звернути увагу на усвідомлення багатоетнічного минулого Львова за допомогою нового відкриття та показу єврейської спадщини міста.

Результатом конкурсу має бути розробка архітектурних, ландшафтних та дизайнерських рішень з облаштування трьох ділянок, охоплених конкурсом. Конкурсні проекти повинні підкреслювати унікальну історію м. Львова, водночас виходити за межі типових стереотипів. Проекти мають показати минуле кожного місця, допомогти сучасним львів'янам пізнати історію колишніх мешканців міста, інтегрувати їх у сучасний міський контекст для покращення умов життя у місті.

Підконкурс "Площа синагог"

- Територія, на якій колись розташовувались три важливі для релігійного та суспільного життя єврейської громади будівлі: Велика міська синагога, Синагога Турей Загав (знана також як "Золота Роза"), Дім навчання Бейт гаМідраш.

Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – Дім вічності"

- Частина території колишнього єврейського кладовища біля пологового стаціонару на вул. Раппапорта.

Підконкурс "Меморіальний парк "Янівський концтабір"

- Частина території колишнього Янівського концентраційного табору на сучасній вулиці Винниця.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

ТЕРМІНИ

6 серпня 2010 року
Оголошення конкурсу

Від 1 вересня 2010 року
Учасники можуть завантажити усі матеріали конкурсу на сайті
<http://www.city-adm.lviv.ua/archilviv>

До 15 жовтня 2010 року
Запитання щодо конкурсу можуть бути надіслані до організаторів на електронну адресу: competition@city-adm.lviv.ua

Прохання у темі повідомлення зазначати:
"Synagogue Square Questions" або "Питання до підконкурсу у Площа синагог"

До пізніше 1 листопада 2010 року
Відповіді на усі одержані запитання будуть розміщені на:
<http://www.city-adm.lviv.ua/archilviv>

До 10 листопада 2010 року
Про намір взяти участь у конкурсі слід повідомити організаторів, виславши відповідне повідомлення на електронну скриньку competition@city-adm.lviv.ua або факсом 38 032 2751309

До 1 грудня 2010 року (не пізніше ніж о 18:00 год. Київського часу)
Термін прийому конкурсних проектів
Проекти повинні бути одержані організаторами

Конкурсні проекти надсилаються організатору конкурсу у заклеєних пакетах. На пакеті повинно бути зазначено "Підконкурс "Площа синагог".

Адреса одержання пакетів:
Центр міської історії Центрально-Східної Європи
Вул. Акад. Богомольця, 6, м. Львів, Україна, 79005

Про своєчасну доставку проектів дбають учасники.

3 8 грудня 2010 року
Виставка конкурсних проектів

13-15 грудня 2010 року
Засідання журі та оголошення результатів

15 грудня 2010
Оголошення результатів

16 грудня 2010
Оприлюднення результатів на <http://www.city-adm.lviv.ua/archilviv>

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

СТРУКТУРА КОНКУРСУ / ОПЛАТА / ПРЕМІЇ / АНОНІМНІСТЬ

Вид конкурсу: міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів, який проводиться в один тур. До участі у конкурсі запрошуються: професійні архітектори, скульптори, дизайнери, архітектори ландшафту, спеціалісти з містобудівного проектування, студенти архітектурних і мистецьких шкіл одноосібно чи у складі авторських колективів. Учасниками конкурсів не можуть бути члени журі, відповідальний секретар конкурсу, їхні близькі родичі, особи, які готували конкурсну документацію, а також особи, які безпосередньо пов'язані з членами журі виконанням трудових обов'язків.

Учасникам конкурсу пропонується три окремі завдання для цих трьох ділянок. Їх можна розглядати або окремо, або комплексно, з концептуальним пов'язанням двох чи трьох цих ділянок в одне ціле.

Мовами конкурсу є українська та англійська. Всі підписи на планшетах, анотація проекту виконується двома мовами – українською і англійською або лише англійською.

Реєстраційний внесок за участь у конкурсі не стягується.

Перша премія	3000 євро
Друга премія	2000 євро
Третя премія	1000 євро

Передбачається вручення спеціальних відзнак.

Матеріали конкурсу у 2011 році будуть опубліковані у спеціальній брошурі.

Процедура конкурсу анонімна і проводиться у спосіб, що унеможливорює ідентифікацію конкурсних праць до закінчення їх розгляду та оцінки членами журі конкурсу.

Конкурсні проекти надсилаються організатору конкурсу у заклеєних пакетах. У пакеті може бути лише один конкурсний проект, який складається з планшетів креслень, і заклеєний непрозорий конверт з надписом "КАРТКА", який кріпиться з тильної сторони першого планшета, а також CD-диск з матеріалами конкурсного проекту.

У правому верхньому куті кожного планшета міститься шестизначний ідентифікаційний номер (девіз), який вписується друкованим способом і повинен займати поле 3 см x 9 см. У лівому верхньому куті кожного планшета наноситься порядковий номер планшета.

Заклеєний конверт з надписом "КАРТКА" повинен вміщати:

- Ідентифікаційну картку учасника конкурсу (додаток 1 у «Файловому архіві»),
- Зобов'язання учасника конкурсу виконувати правила конкурсу (додаток 2 у «Файловому архіві»)
- Підтвердження учасника конкурсу про дотримання авторських прав (додаток 3 у «Файловому архіві»).

У разі виявлення у матеріалах конкурсного проекту даних, що торкаються назви або адреси автора виконаної конкурсної роботи, такий проектант знімається з конкурсу. При надсиланні проектів поштою, вказана на пакеті адреса відправника не повинна співпадати з адресою одержувача проектів:

Центр міської історії Центрально-Східної Європи

Вулиця Акад. Богомольця, 6, м. Львів, Україна, 79005

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м.Львові / Підконкурс "Площа синагог"

ПОДАННЯ КОНКУРСНИХ ПРОЕКТІВ

При поданні конкурсного проекту повинні бути надані наступні матеріали:

- 2 планшети (рекомендована кількість) розміром 70x100см.
На планшетах повинні бути представлені наступні креслення:

Генплан території М 1:200

Розріз-розгортка проектованої території М 1:200 або 1:100

Візуалізація (аксонометрія, видові перспективи); показ матеріалів виконання основних поверхонь (колажі матеріалів), спеціальних елементів (деталей) у вільному форматі

Один детальний перетин, який показував би виконання, матеріал у зближенні 1:20 – 1:50

Графічне пояснення концепції разом з пропозицією її інтеграції у існуючий міський контекст.

- Описова частина, не більше 2 сторінок формату А4 (нанесена на планшетах або окремо)
- Орієнтовний кошторис, який включає розрахунок коштів для реалізації всього проекту (формат А4)
- Ідентифікаційна картку учасника конкурсу, зобов'язання учасника конкурсу виконувати правила конкурсу, підтвердження учасника конкурсу про дотримання авторських прав (див. Анонімність).
- Зменшена версія планшетів у форматі А3 (42cm x 29,7cm)
- CD/DVD диск з матеріалами конкурсного проекту у форматі .pdf (Текстові частини – у форматі MS word(.doc))
- Перелік усіх поданих до конкурсу матеріалів проекту.

Авторські права залишаються за автором проекту. Проте всі подані проекти стануть власністю Львівської міської ради, яка матиме право публікувати увесь матеріал або його частини. Надіслані матеріали не повертаються авторам.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПРОЕКТІВ / СКЛАД ЖУРІ КОНКУРСУ

- Відповідність меті та завданню конкурсу, основним вимогам до проектів.
- Образно-пластичне та просторове вирішення, композиція і символіка повинні у повній мірі враховувати історичне минуле території.
- Цілісність та якість дизайну, його інтегрованість в оточуючий міський простір.
- Виразність силуету та відповідність просторової композиції містобудівному та природному контексту ділянки проектування.
- Співвідношення вартості та якості проекту.

Оксана Бойко (Україна, м. Львів), історик архітектури, науковий працівник ДП "Український регіональний спеціалізований науково-реставраційний інститут "Укрзахідпроектреставрація", автор монографії "Синагоги Львова" (2008).

Інго Андреас Вольф (Німеччина, м. Ляйпциг), архітектор, урбаніст, професор Технічного університету у Ляйпцигу.

Рут Грубер (США, Італія), журналіст, автор численних публікацій про єврейську спадщину у Європі, співзасновниця та асоційований директор Центру вивчення єврейської спадщини (США, м. Сиракузе, штат Нью-Йорк).

Йосиф Зісельс (Україна, м. Київ), голова Генеральної Ради Євро-Азійського Єврейського Конгресу, голова Асоціації єврейських організацій та общин України, виконавчий віце-президент Конгресу національних громад України, кавалер ордена "За заслуги" III ступеня.

Василь Косів (Україна, м. Львів), заступник Львівського міського голови з гуманітарних питань, завідувач кафедри графічного дизайну Львівської національної академії мистецтв.

Сергій Кравцов (Ізраїль, м. Єрусалим), архітектор, науковий працівник Центру єврейського мистецтва Гебрайського університету у Єрусалимі.

Юрій Криворучко (Україна, м. Львів), начальник управління архітектури департаменту містобудування Львівської міської ради, головний архітектор міста, професор, завідувач кафедри містобудування Національного університету "Львівська політехніка".

Карл Фінгерхут (Швейцарія), архітектор, дизайнер, урбаніст, головний урбаніст у Базелі у 1979-1992 роках, професор міського дизайну Технічного університету у Дармштадті, радник у питаннях містопланування міст Бремену, Фердкірха, Зальцбурга, Галле, Карлсруе, Кьольна, Гайдельберга, Регенсбурга.

Богдан Черкес (Україна, м. Львів), архітектор, професор, директор Інституту архітектури Національного університету "Львівська політехніка".

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

В / ОСОБЛИВОСТІ ПІДКОНКУРСУ "ПЛОЩА СИНАГОГ"

ТЕРИТОРІЯ

Територія підконкурсу - територія навколо синагоги "Золота Роза" (територія розташована у межах кварталу, обмеженого вул.Братів Рогатинців, вул.Староєврейською, вул.Арсенальською, забудовою вул.І.Федорова і пл.Коліївщини, та включає незабудовану ділянку на вул.Староєврейській, 41 і ділянку зі збереженими руїнами синагоги "Золота Роза").

На цій території до 1943 року стояли три важливі для релігійного та суспільного життя єврейської громади будівлі:

- Велика міська синагога,
- Синагога Турей Загав (знана також як "Золота Роза"),
- Дім навчання Бейт гаМідраш.

Ця територія є частиною ансамблю історичного центру Львова, внесеного до Списку світової спадщини ЮНЕСКО. Територія була ядром та серцевиною середньовічної єврейської ділянки і залишалася одним з важливих центрів релігійного та культурного життя єврейської громади міста. Забудова навколишніх вулиць – це переважно житлові будинки, більшість з яких є пам'ятками архітектури. Значна частина будинків змінила своє функціональне призначення, деякі з них знаходяться у поганому стані.

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ

- Створити умови для кращого використання та пристосування цього відкритого громадського простору для потреб мешканців ділянки, міста та відвідувачів Львова.
- Підкреслити історичну багатоетнічність Львова.
- Показати історію єврейської громади Львова як частину багатокультурної спадщини міста.
- Ознакувати втрачену історичну спадщину єврейського народу.
- Відобразити значення цього місця в історії єврейської громади Львова та України загалом.
- Вшанувати пам'ять про будівлі, які колись тут стояли та відігравали важливу роль у релігійному і культурному житті єврейської громади Львова, та їх знищення як частини Голокосту у місті.
- Сприяти відкритості та толерантності серед мешканців сучасного Львова.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

ВИМОГИ

Проект не повинен змінювати історичне оточення та функціональне призначення будівель. Проектна територія має розглядатися як об'єднаний простір, розділений на чотири зони, визначені історичною традицією кожної частини. Для кожної зони опрацьовано загальні засади, базовані на принципах охорони історичного середовища та функціях у сучасному житті міста:

Зона 1 – місце руїн синагоги "Золота Роза", які все ще досліджуються археологами: має отримати найбільшу охорону як місце, на якому ще знаходяться автентичні залишки фундаментів та склепінь і мурів синагоги "Золота Роза". На цій території має бути проведена консервація усіх залишків синагоги. Територія з відкритими руїнами має бути недоступною для пішохідного використання, але водночас забезпечувати видимість руїн синагоги та інформування про споруду, яка там стояла. Умовами цього конкурсу не передбачається відбудова синагоги "Золота Роза".

Зона 2 – місце, де стояв дім навчання Бейт гаМідраш: частки фундаментів, які збереглися і мають найбільшу цінність, мають бути законсервовані та знаходитися під охороною. На цій частині ділянки можуть ходити відвідувачі і з неї можна оглядати руїни синагоги "Золота Роза", які не є доступними.

Зона 3 – місце, де стояла Велика міська синагога: має залишатися незабудованим громадським простором, на якому треба зазначити те, що тут колись була синагога. Місце має використовуватися у щоденному житті мешканців дільниці, центральної частини міста та Львова загалом, а також гостей міста. Ця територія залишається пішохідною і на ній передбачається можливість проводити культурні та громадські заходи. Місце, де стояла Велика міська синагога, не може використовуватися у комерційних цілях.

Зона 4 – вулиці: пішохідна зона, планована відсутність транспорту (обмежений заїзд для обслуговування території).

Усі зони повинні бути доступні для людей з фізичними обмеженнями.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

Учасникам конкурсу при підготовці проекту необхідно врахувати те, що конкурсна територія свого часу була центром більшої території, безпосередньо неохопленої конкурсом.

Учасникам конкурсу рекомендується:

- запропонувати способи позначити та/чи вказати будівлі, у яких знаходилися важливі інституції, пов'язані з культурним життям єврейської громади Львова (див.наступну сторінку).
- позначити місця, де були історично розташовані входи до середньовічної єврейської ділянки: на перехресті вул.Староєврейської і вул.Сербської та на перехресті вул.Руської і вул.І.Федорова.

* Наведений список не є повним і не охоплює всіх сторін традиційного єврейського життя, оскільки, наприклад, не відомо, де саме знаходилась різня та інші подібні установи. До того ж їх місцеположення не було сталим і час від часу змінювалось.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

Будівлі у історичному єврейському кварталі, які пропонуються позначити

1 – Будинок на вул.Арсенальській, 3 (зараз – житловий будинок, ломбард на першому поверсі). На цьому місці до кінця 1790-х років знаходився первісно Бейт гаМідраш. Згодом у цьому будинку відкрили так звану "німецько-єврейську школу". У 1860 році у цьому будинку знаходилась змішана єврейська школа, а з 1889 року – народна, жіноча, єврейська школа ім.А.Кона. Тут також знаходилась "Школа з вивчення Біблії" і педагогічні курси єврейських вчителів. У міжвоєнний час у цьому будинку знаходилось товариство "Тарбут" ("Культура", іврит) і школа рабинів.

2 – Будинок на вул.Арсенальській, 7 (зараз – житловий будинок, кафе на першому поверсі). Тут була єврейська ритуальна лазня з миквою. Також знаходилась "єврейська тюрма", а крізь будинок входили до єврейської лазні з "миквою" (ритуальним басейном), яка функціонувала у цьому будинку до 1952 року. Вхід до лазні був також з боку вул.Шклярської (уже неіснуючої), де до цього часу зберігається арка (замурована).

3 – Будинок на вул.Староєврейській, 52 (зараз – житловий будинок) – є знаний як будинок (кам'яниця) Боруховича. З боку вул.Староєврейської на рівні 3-го поверху у стіну вмурована табличка з датою 5488 року (від створення світу), що відповідає 1728 року за християнським численням. Будинок межував з західною стіною Великої міської синагоги.

4 – Будинок на вул.І.Федорова, 29 (зараз – житловий). Уже у першій половині XVI ст. на цьому місці розташовувався мурований будинок, який згорів у 1571р. На цій ділянці у 1604 році син Ісака Нахмановича Марко (Мордехай) Ісакович вибудував новий будинок і у ньому влаштував єврейський шпиталь (гекдеш). Ймовірно, це був один з найдавніших єврейських шпиталів у регіоні. У сер. XVIII ст. будинок належав кагальному бургомістру Йозефу Цимелісу. Був знаний як «Соколовська кам'яниця».

5 – Будинок на вул.І.Федорова, 27 (зараз – житловий будинок, є кафе, вхід до рин синагоги "Золота Роза") – збудований у 1912 р. Леопольдом Райсом на місці ренесансової кам'яниці збудованої Павлом Щасливим наприкінці XVI ст. Тут був також прохід до синагоги «Золота роза». До 1912р. тут містилася різня. Це був кагальний будинок, оскільки у ньому відбувалися засідання старшини Львівського кагалу і тут щонайменше з другої половини XVII століття знаходилась кагальна скарбниця. На фасаді будинку 1912 року збереглася вмурована таблиця з каменю зі старого будинку, портал та репліка брами.

6 – Руїни будинку на вул.І.Федорова 28 (зараз – зрунований, перебудова під готель). Збудований магнатами Живуцькими. Тут з 1590-го тут знаходилась одна з найвідоміших у Європі ешив (духовна школа вищого ступеня). У 1590-х роках її очолював учений талмудист Єгошуа Фальк. Через те вона називалася Рабинська кам'яниця. З львівської ешиви вийшли знамениті учені-талмудисти і рабини, серед яких учні Фалька – рабин Бер Ейленбург, учений Абрагам Рапапорт, учений і рабин Ісак Галеві.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс “Площа синагог”

С / ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

ІСТОРІЯ ТЕРИТОРІЇ

Історія єврейської ділянки у Львові

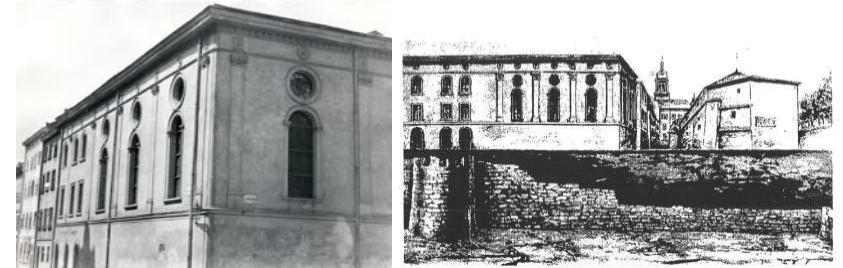
Синагоги Турей Загав, Велика міська синагога та дім навчання були ядром міської єврейської ділянки. Довкола них створювалась структура різних єврейських інституцій, які були пов'язані як з виконанням приписів єврейської традиції, так і з задоволенням щоденних потреб мешканців замкнутої етнічної ділянки. Усі ці інституції є оточенням, яке підкреслює важливість ядра єврейської ділянки – синагоги. Таким чином, єврейська ділянка з одного боку була складовою міського організму, а з другого – замкненим і самодостатнім мікросвітом у середині іншого, етнічно та релігійно великого світу. Ділянка розташовувалась у південно-східному куті міста в оборонних мурах, зі сходу та півдня прилягала до міських мурів. До єврейської ділянки можна було потрапити через дві хвіртки.

Львівська єврейська ділянка у середмісті є відомою з 1383 року. У ділянці виникли громадські інституції, необхідні для задоволення фізіологічних і духовних потреб євреїв: цвинтар, синагога, миква (ритуальна лазня), різня (місце ритуального забою птиці і тварин), шпиталь (який первісно був також притулком для бідних, бездомних, пристарілих та інвалідів), інші благодійні та освітні інституції.

Деякі будинки, у яких знаходились інституції, важливі для культурного та суспільного життя єврейської громади, і досі присутні на території, де була стара єврейська ділянка Львова. Це, зокрема, колишній будинок жіночої школи ім.А.Кона на перехресті вулиць Арсенальської і Шклярської з Староєврейською (сучасна вул.Староєврейська), у якому у передвоєнні роки також знаходились товариство “Тарбут” і школа рабинів. Вуличка Шклярська замикається аркою, через яку колись входили до “микви” (єврейської ритуальної лазні). Другий вхід до єврейської лазні здійснювався з боку вул.Арсенальської, 7. Ця лазня працювала до початку 1970-х років, а до 1951 року у ній ще знаходилась єврейська ритуальна “миква”. Сучасний будинок на вул.Староєврейській, 52 до 1939 року належав до єврейського шпиталю (“хекдеш”).

Так званий “кагальний дім” знаходився на місці будинку на вул.І.Федорова, 27. Хоча сучасний будинок походить з 1912 року, на його фасаді вміщено пам'ятну дошку на івриті з попереднього будинку. На протилежному боці вулиці розташовані руїни дому № 28, у якому від 1590-го знаходилась одна з найвідоміших у Європі ешив. Окрім будівель, де колись знаходилися важливі для єврейської громади інституції, збереглися будинок Коркесів-Абльовичів на вул.І.Федорова, 20; будинок з маскаронем на фасаді Хаїма Чоповника на розі вулиць Староєврейської і Федорова; дім Соломона Фрідмана на вул.Староєврейській, 34 та інші. На вул.Староєврейській у будинку № 29 перед 1939 роком була єврейська громадська їдальня. Отже, ще до сьогодні зберігаються просторові елементи єврейської ділянки.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

Історія Великої міської синагоги

Велика міська синагога була збудована у 1801 році у стилі класицизму на місці синагоги від 1555 року. До того, на цьому місці стояла найдавніша міська синагога з XIV ст. (припускається, що це була фахверкова споруда, яка згоріла у 1527 році). Синагога збудована у 1555 році розміщувалася на площі під самою фортечною стіною, поруч з міським арсеналом та Шевською вежею і до 1609 року виконувала роль Великої міської. Як вона виглядала – невідомо, але віднайдені під час розкопок кам'яні фрагменти свідчать, що це була готична споруда. У 1797 році її наказали розібрати, мотивуючи давністю, і громада на місці розібраної давньої синагоги почала зводити нову, значно більшу святиню, будівництво якої завершили у 1801 році. Саме вона стала головною міською синагогою.

Нова міська синагога посідала велику парцелю між сучасними вулицями Братів Рогатинців та Староєврейською і закривала квартал у його східній частині, виходячи східним фасадом на вулицю Заарсенальну (сучасна Арсенальська). Якийсь час між нею і арсеналом стояли два дерев'яні будинки, фасадами повернені до арсеналу; в одному з них містився шпиталь. Її брила складалася з неправильного квадратного молитовного залу та витягнутих вздовж західної стіни двоярусних галерей над вестибюлем-пулишем. У вузькій частині між західною стіною синагоги та межевою стіною сусіднього будинку були влаштовані три сходові марші, що вели до жіночих галерей та інших приміщень. Входи до цієї частини були організовані з вулиць Боїмів (сучасна Староєврейська) та Собеського (сучасна Братів Рогатинців). До молитовного залу вхід вів з вул. Боїмів (сучасна Староєврейська).

У просторово-композиційному вирішенні синагоги два традиційні синагогальні об'єми з'єднувалися у монументальну брилу, яку оперізував вінцевий карниз з фризом та вкривав спільний трисхилий дах. Стіни молитовного залу були членовані пілястрами на три поля, кожне з яких мало видовжене високо розміщене півциркульне вікно та кругле над ним. Віконні прорізи оздоблювали пілястри та архівольти. Західна частина з жіночими молитовнями вирізнялася двома ярусами вікон. Жінкам були відведені дві галереї над входом. Чоловічий молитовний зал цієї синагоги мав чотири гранчасті колони, що ділили склепінчасте перекриття на дев'ять рівних піль. Такий просторовий поділ був характерним для синагог на територіях, що входили до Речі Посполитої. Архітектурний вистрій синагоги відповідав панівному тоді класицистичному стилю. Інтер'єр був наповнений різьбою, стіни мали традиційні розписи. Пишно декорований Арон гаКодеш освітлювало кругле вікно. При західній стіні молитовного залу, на північ від головного входу, розташовувався Нер Тамід – ніша з вічним вогнем. До неї, крім різних коштовних речей (срібні свічники, корони Тори, щити, лампи тощо), перенесли також цінні мистецькі твори (карбовані рефлектори, ліхтарі, павуки, тканини).

Міську синагогу німці висадили у повітря восени 1943 року, що було частиною плану знищення єврейської спільноти і культури у місті. Після війни це місце перетворене у площу. При впорядкуванні території у 1970-х роках на місці знищеної синагоги провели археологічні розкопки. Сьогодні (2010) це місце є незабудованою площею.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс “Площа синагог”

Історія дому навчання Бейт гаМідраш

Бейт гаМідраш вперше згадано у сімнадцятому столітті як дерев'яну споруду. Його збудовано з каменю наприкінці вісімнадцятого століття і реконструйовано близько 1902 року. У цьому домі релігійного навчання знаходилося сім окремих молитовних залів та бібліотека. Міський Бейт гаМідраш розташовувався між двома синагогами: міською і “Золотою Розою” на розі вулиць Староєврейської та колишньої Шклярської.

Споруда була зведена з цегли на високому цоколі, отинькована, базована на прямокутному плані. Двоярусну брилу вкривав високий дах зі стриховими вікнами. Фасади увінчувалися профільованим карнизом з простим широким фризом. Вхід, що вів з вулиці Староєврейської через неширокі двері, був акцентований віконцем з лучковою перемичкою. Основу двоярусної споруди складав молитовний зал, розташований на партері. Його підкреслювали великі аркові вікна, які закривалися дерев'яними віконницями. Другий ярус, який займали цехові божнички, прорізували прямокутні вікна, удекоровані профільованим обрамуванням. Бароковий архітектурний вистрій двох репрезентабельних фасадів був досить стриманим. Присінок, що вів до Бейт гаМідрашу, вирізнявся цікавою архітектонікою. Молитовний зал перекривали склепіння. Інтер'єр містив елементи богослужіння та обладнання: ковальську біму, свічники та павуки, дерев'яні лави, які разом, за виразом сучасника, створювали таємничу атмосферу.

У 1943 році міський Бейт гаМідраш разом з синагогою “Золота Роза” підірвали нацисти. Сьогодні на місці міського Бейт гаМідрашу – пустир.

Історія синагоги Турей Загав (також: ТаЗ, “Золота Роза,” синагога Нахмановичів)

Синагога, названа “Золота Роза”, була однією з найкращих серед відомих пам'яток львівської архітектури другої половини XVI століття, одним з характерних творів архітектури львівського Ренесансу. Збудована у 1582 році, вона планувалася як приватна божниця одного з найзаможніших львівських міщан – купця Ісака Нахмановича (Yitzhak ben Nachman), сеньйора львівського кагалу і президента сейму коронних євреїв у Любліні 1589 року, головного фінансиста польського короля Стефана Баторія (Stefan Batory). Він запросив одного з найвідоміших львівських будівничих Павла Щасливого (Pawel Szczesliwy), який прибув до Львова з кантону Граубюнден у Швейцарії та став творцем не однієї репрезентативної споруди міста.

Синагога Нахмановичів впродовж багатьох років залишалася осередком культурного та освітнього життя львівських євреїв. З нею пов'язане ім'я знаменитого вченого єврейського народу Давида Галеві Сегала (David Ha-Levi Segal) – одного з найвідоміших коментаторів кодексу “Шульхан Арух”. Назва трактату та ім'я рабина з часом поширилася і на синагогу – Турей Загав, ТаЗ. До 1801 року синагога Нахмановичів була головною міською синагогою.

У серпні 1941 року синагогу цілковито розграбували, а у 1943 році її підірвали нацисти. Від вибуху впало склепіння молитовного залу, завалилася південна стіна і галереї при ній. У радянський період споруда стояла руїною. Наприкінці 1980-х було проведено консервацію руїн синагоги. З боку подвір'я (прохід з вул. І. Федорова, 27) зберігся ренесансовий портал та репліка кутих дверей з XVIII ст. Теоретичну комп'ютерну реконструкцію синагоги на всіх етапах її існування здійснив історик архітектури Сергій Кравцов.

(див. <http://cja.huji.ac.il/architecture-Presentation-TazN.html>)

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

ІСТОРІЯ МІСТА

1256–1772: Між князівством, королівством та імперією

На 1256 рік припадає перша писемна згадка про Львів. До 1349 року місто належить до східнослов'янського Галицько-Волинського князівства, опісля чотири століття – до Королівства Польського. Від самого початку у Львові селилися люди різних народностей, релігій і мов. У середньовіччі це – поряд з поляками та українцями – передусім німці, вірмени, поляки, євреї, італійці і татари. У 1772 році Прусія, Росія та Австрія поділили між собою великі терени підупалої Польщі. Львів стає столицею новоствореної австрійської коронної землі, названої "Королівство Галичини і Володимирії".

Львів у "довгому" ХІХ столітті

Розмаїтий етно-конфесійний ландшафт Львова формувалася впродовж століть. Станом на 1890 рік населення міста складалося з трьох основних конфесійних груп: римо-католиків (53 %), юдеїв (28 %) та греко-католиків (17 %). Політична модернізація і зумовлені нею виклики націоналізму поставили перед багатьма мешканцями Львова питання вибору своєї мовно-культурної ідентичності. Багато євреїв та українців до різної міри інтегрувалися у польськомовне та німецькомовне середовище. Багато інших розвивали, зміцнювали та підкреслювали свої власні ідентичності, також у взаємному протиставленні. У другій половині ХІХ століття Львів переживає помітне піднесення. До того ж, 1867 рік за Галичиною визнають ширшу – себто de facto польську – автономію. Відчутний рух і у єврейському житті: євреїв зрівнюють у правах з рештою громадян. Водночас у місті активно розвивається українське культурне та соціальне життя.

1914–1918: Перша світова війна

На початку вересня 1914 року Львів займають російські війська. Кількома тижнями пізніше доходить до першого антиєврейського погрому, у якому гинуть понад 40 осіб. У червні 1915 року місто відвойовують солдати австро-угорської армії. Стосунки між різними групами населення у Львові залишаються вельми напруженими. Після краху Габсбурзької імперії у листопаді 1918 року вибухає війна між українцями і поляками. Її долю врешті-решт вирішує польська військова підмога. Єврейське населення, що намагалося зберігати у цьому конфлікті нейтральність, стає жертвою наступного погрому, який несе смерть 72 особам

1919–1939: Міжвоєння

Після Першої світової війни Львів входить до складу Другої Польської Республіки. Місто дещо втрачає своє політичне значення, однак число його мешканців далі зростає. У 1931 році Львів налічує понад 310 тис. осіб: більше ніж половину складають поляки, майже третину – євреї, приблизно 15 % – українці. Польський уряд зупиняє всі спроби встановлення тут української політичної незалежності, перешкоджає кар'єрному зросту українців та не дає розвивати тут українську культуру, а це, своєю чергою, сприяє радикалізації українського національного руху. У другій половині 30-х років у польському суспільстві, хоч і не рівномірно та все ж помітно зростають антисемітські настрої. Львів стає свідком антисемітської пропаганди та сутичок. Та, попри всі національні напруги, Львів іще раз переживає період надзвичайно плідного взаємозбагачення різних культур і наукових дисциплін.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс “Площа синагог”

1939-1941: Приєднання до Радянського Союзу

Відповідно до положень таємного додаткового протоколу до пакту Гітлера-Сталіна від серпня 1939 року східна частина Польщі відходить до Радянського Союзу. Восени 1939 року сотні тисяч біженців з зони німецької окупації у західній та центральній Польщі прямують або безпосередньо до Львова, або транзитом через місто, у тому числі близько 40 000 євреїв. Після вторгнення радянського війська до Львова арешти і депортації, зокрема спрямовані проти біженців, здійснювані НКВД, стають звичною справою. Цивільний устрій, господарська та освітня система зазнають докорінної перебудови, громадянське суспільство жорстоко придушується, релігійне життя зазнає масових переслідувань, а війна у поєднанні з радянськими експропріаціями призводять до тотального збідніння. Останні дні радянської окупації позначені вбивством тисяч в'язнів.

1941-1944: Львів під пануванням нацистів

Наприкінці червня 1941 року німецький Вермахт окупує Галичину і Львів. У масовому погромі на самому початку німецької окупації гинуть тисячі євреїв. У місті засновано велике гетто, а також Янівський концентраційний табір, найбільший табір праці та смерті на теренах всієї колишньої східної Галичини. Зі 160 тис. євреїв, що перебувають у Львові під час захоплення міста влітку 1941 року, вже приблизно 80 % вбито до кінця 1942 року. До листопада 1943 року знищено практично всіх євреїв. Знищення відбувалося або у місті та прилеглих територіях або у таборах смерті, як-от Белжець, куди євреїв депортували. Після входження радянських військ наприкінці липня 1944 року зареєстровано лише близько 800 львівських євреїв, яким вдалося вижити. За незначними винятками, синагоги та будинки єврейської громади були знищені.

1944–1946: Вигнання, депортації та зміна населення

Після 1944 року структура львівського населення зазнає докорінних змін. До липня 1946 року з міста примусово вивозять близько 125 тис. польських мешканців. Багато з них селять у – часто сильно зруйнованих – силезьких містах, як-от Вроцлав і Гливиці, що тепер входять до складу Польщі. Місцеве українське населення потерпає від заслань до Сибіру. До Львова ж перебираються передусім українські селяни з сусідніх місцевостей, але також східні українці, росіяни і євреї з усього Радянського Союзу.

1947 - 2010 роки: Від СРСР до України

Під радянським керівництвом Львів у 1950-1960-х роках поступово перетворюється на промислове місто з багатьма новими виробництвами і житловими мікрорайонами. Населення сягає близько 750 тис. осіб. Водночас, Львів має репутацію політично нестабільного міста з “західним” впливом і центру українського націоналізму. У 1980-х роках тут постає новий рух за незалежну демократичну Україну.

У 1991 році Україна здобуває державну незалежність та стає на шлях демократичного розвитку. Відкриття кордонів спричиняє до нової хвилі еміграції, особливо серед російськомовних євреїв Львова.

Пізньої осені 2004 року Львів і львів'яни відіграють важливу роль у “Помаранчевій революції” – мирному народному опорі проти фальсифікації виборів і корупції. У Львові жваво розвивається туризм і місто шукає свій образ та своє місце у регіоні і світі.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

ЄВРЕЙСЬКА ІСТОРІЯ ТА СПАДЩИНА ЛЬВОВА

Вважається, що євреї жили у Львові від часу заснування міста у середині XIII сторіччя. Тут єврейська громада розбудовувала своє релігійне, культурне та економічне життя. Ознакою повноцінного культурно-релігійного життя була діяльність видатних рабинів. Особливо у XVII сторіччі Львів був світової слави центром для дослідження галахи. У Львові служили два визначні рабини XVII сторіччя. Давид бен Шмуель Галеві Сегал (Таз, 1586–1667), автор твору «Турейзагав» – коментаря до кодексу «Шулхан арух», жив тут після кількох переїздів до самої смерті. У Львові він служив рабином приміської громади, очолював її ешиву та відігравав важливу роль у дискусіях Вааду Чотирьох Земель. Серед його найвидатніших учнів – Шмуель бен Давид (рабин у Гамбурзі та автор «Агалат шіва»), Израель бен Шмуель (рабин Тернополя), і Тазів названий син Ар'є Лейб (рабин та голова ешиви у Бресті; автор збірки респонсів «Ша'агат Ар'є ве-кол шагал»). Яков Єгошуа Фалк (1680–1756), автор «Пене Єгошуа», був головним рабином Львова у 1717-1731 рр. Він був одним із найбільших талмудистів свого часу, і його книга коментарів та доповнень до Талмуду «Пене Єгошуа» належить до класики періоду Ахароніма і сьогодні є важливою працею для вивчення Талмуду.

Австрійський період приніс для єврейської громади, як і для міста в цілому, ряд реформ під керівництвом монархів Марії-Терезії та Йосифа II. Єврейське життя врегульовували «Judenordnung» (1776) і згодом «Toleranzpatent» (1789). На місці традиційного громадського врядування єврейською громадою – тепер відомою як Kultusgemeinde — управляла рада із семи членів. 1782 р. відкрилася перша єврейська німецькомовна школа для хлопчиків, а 1790 р. існувало вже чотири школи для хлопчиків і одна для дівчаток.

Львів став також одним із центрів Гаскалі. Серед її прихильників (маскилім) – Герц Гомберг та шкільні вчителі. Гомберг був урядовим попечителем німецько-єврейської шкільної системи у Галичині впродовж 1787-1806 рр. Як перший єврей в Австрійській імперії, який повністю пройшов офіційну перевірку у Віденському університеті, він повністю схвалював політику примусового просвітництва євреїв та був серед перших, хто встановив співпрацю між маскилами та абсолютистськими урядами Східної Європи. У наступні десятиріччя чисельність маскилім зростала та включала Єгуду Лейб Мізеса, Бін'яміна Цеві Хоткіса, Ісака Ертера й Соломона Єгуду Рапопорта. Водночас у Львові закріпився хасидизм. Сюди у кінці XVIII сторіччя його приніс рабин Цві Гірш Розанес. У перші десятиріччя XIX сторіччя Львів перетворився у поле боротьби між маскилім та хасидськими громадами. Тут було дві єврейські друкарні, а Львів став центром видання книг і для хасидів, і для маскилів. Упродовж 1820-1830-х рр. кількість хасидських мін'янів зростала, і 1840 р. заснували синагогу, яка згодом стала оплотом хасидської династії Белз. Одним з найвидатнішим рабинів-міснагідів був Яків Мешулам Орнштейн, який вважався провідним авторитетом галахи у свій час. Він написав «Єшуот Яков» – коментар до кодексу «Шулхан арух». До середини XIX сторіччя у Львові утворилося добре сформоване середовище інтелігенції. 1844 р. засновано прогресивну синагогу Темпель, а рабина Авраама Кона запросили бути проповідником і вчителем релігії. Таке різноманіття, часто із елементами напруження, перетворило Львів на важливий центр єврейського життя.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

У кінці XIX сторіччя Львів славився єврейськими інтелігентами, особливо істориками, які докладали чимало зусиль для вивчення єврейських традицій та історії. Тут можна назвати Натана Дембіцера, Соломона Бубера, автора першої книги з історії львівської громади Єхезкеля Каро та першого професійного історика польського єврейства Майєра Балабана. Після емансипації євреїв згідно з австрійською конституцією 1867 р. утворилося багато політичних і громадських організацій із найрізноманітнішими політичними програмами від ліберального товариства Шомер Ісраель до ортодоксального Махзікей га-Дас та пропольського Агудас Ахім, а з 1880-х рр. розвинулися сіоністичний та соціалістичний рухи. Багато єврейських організацій, заснованих близько 1900 р., свідчать про атмосферу відродження: школи, театри та лікарняні комплекси.

Упродовж багатьох сторіч Львів був важливим центром медицини й фармації. У XIX сторіччя єврейські лікарі зробили значний внесок у дослідження, викладання й практику медицини. Лікар і філософ Яків Раппапорт, піонер єврейського просвітництва, безкоштовно лікував бідних. А Моріц Раппапорт, головний терапевт єврейської лікарні, був ще й письменником, перекладачем, театральним критиком і міським радником. Він часто виконував роль посередника між польською, німецькою та єврейською культурою. Традиція поєднувати медицину із суспільним призначенням продовжувалася і в XX ст., коли говоримо про славні постаті – Луцію Фрей-Готтесман і Людвіка Флека.

Початок XX сторіччя провів атмосферу перемін серед молодих письменників Східної Європи: вони шукали нову єврейську ідентичність через модерну їдиш-мовну літературу. Перша група неоромантиків, які писали мовою їдиш, оформилася у Львові 1910 р. і включала Авраама Моше Фукса та Захарію Бергнера, також відомого як Мелех Равіч. Еміграція та міграція породила світову мережу їдиш-мовного письменства.

Близько 1930 р. друга, молодша група у Львові намагалася стати посередником між авангардним мистецтвом та культурою їдишу. В 1929 р. Рахель Ауербах, Дебора Воґель і Рахель Корн заснували часопис «Zushtajer» ("Дар"), закладаючи основу для експериментальної їдишомовної літератури. Міжвоєнні роки принесли також авангард і у візуальне мистецтво. Групу «Артес» заснували молоді художники Львова 1929 р. Багато з них навчалося у Парижі у таких митців як Фернан Леже й чимало мандрували Європою. Їхні роботи охоплювали усі відмінні течії, які входили до сучасного мистецтва. Вони часто співпрацювали із авангардними музикантами й письменниками та організовували виставки у Варшаві, Кракові, Лодзі та Львові. Серед її членів були Отто Ган, Олександр Рімер, Маргіт Райх-Сельська, Генрик Стренг, до них долучився український художник Роман Сельський. Інші видатні митці-львів'яни були Зигмунт Бірер, Ерно Ерб, Максиміліан Фоєрінг, Артур Кляр, Фредерик Кляйнман, Еміль Кунке, Мартин Кіц, Генрик Ланґерман, Людвик Лілле, Генрик Мунд, Бруно Шульц, Мойсей Псахіс і Вільгельм Вахтель.

З середини XIX сторіччя львівськими євреї прославилися як видатні залізничні інженери, а з початку XX сторіччя – як міські інженери й архітектори. Архітектурне обличчя міста творили талановиті архітектори й будівничі Йосиф Авін, Фердинанд Каслер, Максиміліан Когут, Альберт Корнблют, Генрик Орлеан, Леопольд Райс, Соломон Рімер, Зигмунт Шпербер, Артур Шталь, Міхал Улям та ін.

Це яскраве, різноманітне та багате суспільно-культурне життя єврейської громади безсердечно припинив Голокост.

Цей історичний огляд ґрунтується на матеріалах про Львів із Енциклопедії євреїв у Східній Європі Інституту YIVO (автор Рейчел Манекін) та виставки «Wo ist Lemberg?», яку підготував «Neue Synagogue-Centrum Judaicum» і представив 2008 р. у Центрі міської історії у Львові. Редакція Сергія Кравцова та Йосипа Гельстона

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Площа синагог"

КОНСУЛЬТАНТИ

Тарік Сиріл Амар (загальна консультація, історична довідка про історію Львова)
Оксана Бойко (історична довідка про Велику міську синагогу, Бейт Гамідраш, матеріали про єврейську ділянку у Львові)
Мар'яна Борик (візуальні матеріали, обробка)
Софія Дяк (історичні матеріали, розробка ідеї та структури конкурсу)
Йосиф Гельстон (матеріали про кам'яниці єврейської ділянки у Львові та єврейську історію та спадщину Львова)
Іріс Гляйхманн (розробка ідеї та структури конкурсу)
Бен Керн (консультації з розробка ідеї та структури конкурсу)
Василь Косів (розробка ідеї та структури конкурсу)
Ірина Котлобулатова (історичні візуальні матеріали)
Сергій Кравцов (історична довідка про синагогу Турей Загав, Велику міську синагогу, Бейт Гамідраш, автор комп'ютерної реконструкції синагоги Турей Загав на усіх етапах її розвитку)
Юрій Криворучко (сучасні карти)
Ілля Левін (сучасні фотографії)
Михайло Мороз (розробка ідеї та структури конкурсу)
Олександр Новицький (сучасні фотографії)
Лілія Онищенко-Швець (історична довідка, розробка ідеї та структури конкурсу)
Сергій Терещенко (історичні візуальні матеріали, історичні карти)
Ленка Войтова (візуальні матеріали, обробка)

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

ЦДАВОУ, ф.4686, оп.2, с.179, л.129
 AGZ, t.V, Lwow, 1875, str. 105, akt LXXXIII
 Majer Bałaban "Żydzi lwowscy na przełomie XVI i XVII-go wieku", Lwów, 1906
 Majer Bałaban "Dzielnica żydowska jej dzieje i zabytki, Lwów, 1909
 Majer Bałaban „Zabytki Historyczne Żydów w Polsce” (Warszawa, 1929)
 Оксана Бойко «Синагоги Львова» (Львів, 2008)
 A. Czołowski, "Pomniki dziejowe Lwowa z archiwum miasta", 1414-1426", Lwow, 1905, t. III
 A. Czołowski, "Pomniki dziejowe Lwowa z archiwum miasta", t. I, "Najstarsza księga miejska: 1382-1389", Lwow, 1892
 Jakób Schalla "Przywódnik po zabytkach żydowskich m. Lwowa, Lwów, 1935
United States Holocaust Memorial Museum Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933-1945, Indiana University Press, 2009

<http://www.ushmm.org>

<http://www.holocaustresearchproject.org>

<http://www.lvivcenter.org>

<http://www.yivoencyclopedia.org>

<http://cja.huji.ac.il/architecture-Presentation-TazN.html>